

تحلیل حقوقی ماده ۱۰۷ قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران: شرایط تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک

محمد عیسائی تفرشی^{۱*}، حمید کبیری شاه آباد^۲

۱. استاد دانشکده حقوق دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۲. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

پذیرش: ۹۳/۶/۳۱

دریافت: ۹۳/۲/۱۷

چکیده

قانونگذار کشور ما در سال ۱۳۸۹ به پیروی از کشورهای پیشرفته، در قالب ماده ۱۰۷ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه، زمینه تشکیل نهاد اقتصادی حقوقی جدید (گروه اقتصادی با منافع مشترک) را برای انجام فعالیت‌های اقتصادی و تجاری مشترک فراهم کرد. نگارندگان ضمن انتقاد از جای دادن مقررات واحکام ناقص مربوط به «گروه اقتصادی با منافع مشترک» در قانون برنامه پنج‌ساله که قانونی موقتی است، پس از بیان پیشینه گروه اقتصادی با منافع مشترک و ضرورت پیش‌بینی آن و همچنین مقایسه آن با نهادهای مشابه دیگر، به تحلیل ماده مذکور صرفاً در مبحث شرایط تشکیل گروه پرداخته و با بررسی مقررات مربوط در قانون فرانسه و دستورالعمل جامعه اروپا، دیدگاه خود را همراه با پیشنهادهایی ارائه داده‌اند.

این نهاد تقریباً همان کارکرد مشارکت انتفاعی (جوینت ونچر) را که فاقد شخصیت حقوقی

استدارد؛ لکن به لحاظ مسؤولیت اعضا در مقابل اشخاص ثالث، ممکن است با آن تفاوت داشته باشد. نهاد مذکور، با اتحادیه شرکتها (کنسرسیوم) تفاوت‌هایی دارد.

تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک، بارعایت موازین اسلامی و اصل منع اضرار به غیر و منع انحصار برای انجام فعالیت‌های تجاری و غیرتجاری در قالب شرکت مدنی مجاز است. قرارداد تشکیل گروه باید کتبی و مدت آن محدود باشد و در مرجع ثبت شرکتها به ثبت برسد. در ماده ۱۰۷ مذکور برای عدم ثبت قرارداد تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک در مرجع ثبت شرکتها، ضمانت اجرایی پیش‌بینی نشده است.

واژگان کلیدی: گروه اقتصادی با منافع مشترک، مشارکت انتفاعی، کنسرسیوم، شرکت مدنی، اصل منع اضرار به غیر و منع انحصار

۱. مقدمه

در دنیای امروز اقتصاد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و به‌طور کلی فعالیت‌های اقتصادی و تجاری نقش بسزایی در پیشرفت یک کشور دارد. در این بین، فعالیت‌های اقتصادی جمعی و مشارکتی نقش مهم‌تری را در سطح داخلی و بین‌المللی ایفا می‌کند. قالب اقتصادی حقوقی گروه اقتصادی با منافع مشترک، برای اولین بار در نظام حقوقی کشور فرانسه متولد شد و پس از شکل‌گیری در فرانسه، به سایر نظام‌های حقوقی راه یافت و حتی جای خود را در برخی همکاری‌ها و سازمان‌های منطقه‌ای نیز گشود [۱، ص ۲۰].

ماده L.251-1 قانون تجارت فرانسه مقرر می‌دارد: «دو یا چند شخص حقیقی یا حقوقی می‌توانند یک گروه اقتصادی با منافع مشترک^۱ بین خود برای یک دوره معین تشکیل دهند. هدف گروه تسهیل یا پیشبرد فعالیت اقتصادی اعضا و ارتقا یا افزایش نتایج فعالیت مزبور خواهد بود. هدف گروه تحصیل سود برای خود نیست. فعالیت گروه با فعالیت اقتصادی اعضایش مرتبط خواهد بود و اضافه بر فعالیت اعضا نخواهد

1. groupement d'intérêt économique.

بود».

در کشور ما فعالیت‌های اقتصادی و تجاری عمدتاً در قالب شرکت‌های تجاری موضوع ماده ۲۰ قانون تجارت ۱۳۱۱ و شرکت سهامی موضوع لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت ۱۳۴۷ و همچنین در قالب قراردادهای شرکت مدنی، مضاربه، مزارعه و مساقات موضوع قانون مدنی صورت می‌گیرد.

امابا توسعه تجارت و سرمایه‌گذاری و برای دستیابی به اقتصادی بهتر، قانون‌گذار به پیروی از کشورهای پیشرفته، زمینه تشکیل نهاد اقتصادی دیگری را برای مشارکت فراهم آورده است. برای نیل به این هدف، قانون‌گذار در ماده ۱۰۷ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰-۱۳۹۴) مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۱۵ مجلس شورای اسلامی^۱، عنوان جدیدی به نام «گروه اقتصادی با منافع مشترک» را برای فعالیت‌های اقتصادی و تجاری پیش‌بینی کرده و به تعیین سازوکار آن پرداخته است. ماده مزبور مقرر می‌دارد:

«تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک با مشارکت دو یا چند شخص حقیقی و حقوقی به منظور تسهیل و گسترش فعالیت اقتصادی و تجاری برای یک دوره محدود و براساس قراردادی کتبی پس از ثبت در مرجع ثبت شرکت‌ها در قالب شرکت مدنی و ضوابط و شرایط مربوط به آن و با رعایت موازین اسلامی واصل منع اضرار به غیر و منع انحصار مجاز است.

تبصره ۱: تغییر در حیطه اختیارات مدیران در قرارداد در قبال اشخاص ثالث قابل استناد نیست و اعضای گروه به طور تضامنی مسؤول پرداخت دیون گروه از اموال شخصی خود می‌باشند، مگر این‌که با اشخاص ثالث طرف قرارداد به ترتیب دیگری توافق شده باشد.

تبصره ۲: عملیات مربوط به دفاتر تجاری، بازرسی و تصفیه، مطابق ماده ۶ و احکام باب یازدهم قانون تجارت و مواد ۱۵۱ و ۱۵۲ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون

^۱ از این پس قانون مزبور، قانون برنامه پنجم نامیده می‌شود و به صورت اختصاری ق.ب.پ. به کار می‌رود.

تجارت مصوب سال ۱۳۴۷ انجام می‌شود.

تبصره ۳: فوت یا حجر یا ممنوعیت قانونی یکی از اشخاص حقیقی یا انحلال یا ورشکستگی یکی از اشخاص حقوقی موجب انحلال گروه می‌شود، مگر این‌که در قرارداد تشکیل گروه اقتصادی طور دیگری مقرر شده باشد».

قوانین برنامه‌های پنج‌ساله توسعه از ویژگی موقتی بودن برخوردار است. قانون موقت نمی‌تواند جایگاهی برای پیش‌بینی نهادهای اقتصادی باشد. به نظر نگارندگان، از یک طرف تقنین گروه اقتصادی با منافع مشترک در قوانین موقتی محل ایراد و اشکال است و از طرف دیگر اختصار به کاررفته در بیان مقررات مربوط به این نهاد حقوقی به‌دوران منطق حقوقی است. شایسته است قانون‌گذار براساس همین مقرر و انجام اصلاحات لازم در آن و به‌طور کامل و مشروح، مقررات این نهاد اقتصادی - تجاری و حقوقی را در قالب اصلاح قانون تجارت و یا تصویب قانون خاص، تدوین کند.

به‌هرحال، در حال حاضر ماده ۱۰۷ قانون برنامه پنجم توسعه (مصوب ۱۳۸۹) مبنای قانونی برای تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک است و گروه اقتصادی با منافع مشترک در حال حاضر در نظام حقوقی کشور ما هر چند به‌صورت ناقص، دارای مبنای قانونی است و شناسایی این قالب حقوقی، به شخص سرمایه‌گذار فرصت می‌دهد که با مشارکت یک، دو یا چند شخص حقیقی یا حقوقی دیگر به صورت نظام‌مند به فعالیت اقتصادی و تجاری بپردازد.

از آن‌جاکه مقررات مربوط به این نهاد اقتصادی ضمن یک ماده مطرح شده است و در نتیجه ابهامات زیادی در مورد آن وجود دارد و تحلیل مقررات آن در یک مقاله نمی‌گنجد، لذا نگارندگان در این تحقیق پس از مقایسه این نهاد با نهادهای مشابه دیگر، صرفاً درصدد تحلیل حقوقی ماده مذکور در مبحث شرایط تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک هستند تا با توجه به مبانی حقوقی و فقهی و خاستگاه اصلی این نهاد اقتصادی - حقوقی، یعنی قانون تجارت فرانسه، ابهامات موجود را مطرح و به برخی از آنان به اختصار پاسخ دهند.

۲. مقایسه گروه اقتصادی با منافع مشترک با نهادهای مشابه

در کنار گروه اقتصادی با منافع مشترک، نهادهای مشارکت انتفاعی (جوینت ونچر)^۱ و اتحادیه شرکت‌ها (کنسرسیوم)^۲ نیز در سطح بین‌المللی و حقوق داخلی برخی کشورها وجود دارد. لذا کاملاً منطقی است که آن‌ها را بررسی کرده، به اختصار به مقایسه گروه اقتصادی با منافع مشترک با آن‌ها بپردازیم.

۲-۱. مشارکت انتفاعی (جوینت ونچر)

مشارکت انتفاعی (جوینت ونچر) یکی از قالب‌های حقوقی برای همکاری بین بنگاه‌های اقتصادی است. در مورد تاریخ پیدایش آن مشهور است که جوینت ونچر در حقوق آنگلو ساکسون به وجود آمده و سابقه چندانی ندارد و فقط از سال‌های ۱۸۹۰ به بعد این اصطلاح در آراء دادگاه‌های آمریکا مورد استفاده قرار گرفته است [۲، ص ۵۳-۱۲۸].^۳ در انتخاب معادل فارسی برای جوینت ونچر برخی اصطلاح «مشارکت انتفاعی» را در ترجمه جوینت ونچر استفاده کرده‌اند [۳، ص ۱۹۹]. برخی دیگر به دلیل عدم اجماع در ترجمه این اصطلاح، از علامت اختصاری «J.V.» بهره گرفته‌اند [۴، ص ۳۹].

مشارکت انتفاعی (جوینت ونچر) به انواع مختلفی تقسیم می‌شود [۵، ص ۱۰۵]. در یک تقسیم بسیار مهم جوینت ونچرها به جوینت ونچرهای واجد شخصیت حقوقی^۴ و جوینت ونچرهای فاقد شخصیت حقوقی یا قراردادی^۵ تقسیم می‌شوند. البته برخی نیز با عنوان مشارکت انتفاعی حقوقی و مشارکت انتفاعی مدنی این تقسیم را مطرح کرده‌اند [۳، ص ۸۰]. در هر صورت جوینت ونچر ماهیت قراردادی دارد و موافقتنامه یا قرارداد

1. joint venture
2. consortium

۳. برای مطالعه بیشتر درباره تاریخچه جوینت ونچر رجوع کنید به: [۱].

4. Equity joint ventures/ corporate joint ventures
5. Non-Equity joint ventures/ non-corporate joint ventures

همکاری که بین شرکا تنظیم می‌شود عنصر اصلی آن محسوب می‌گردد.^۱ در این موافقتنامه همکاری آورده طرفین، میزان مشارکت آن‌ها در سود و زیان، ساختار مدیریت و... تعیین می‌شود [۴، ص ۵۲۱-۵۲۲]. آنچه واضح است جوینت ونچر یک رابطه قراردادی بر مبنای مشارکت اشخاص در امور تجاری و اقتصادی است. لذا در موردی که جوینت ونچر فاقد شخصیت حقوقی باشد می‌تواند با گروه اقتصادی با منافع مشترک برابری کند. به عبارت دیگر قراردادی که شرکا برای انجام امور تجاری بین خود تنظیم می‌کنند و چارچوب روابط خود را مشخص می‌سازند می‌تواند عنوان جوینت ونچر یا گروه اقتصادی با منافع مشترک را به خود بگیرد؛ زیرا آنچه در ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. بیان شده است براساس میانی حقوق داخلی، تفاوتی با جوینت ونچر فاقد شخصیت حقوقی ندارد. در حقوق خارجی برای نمونه در ایالات متحده آمریکا و انگلستان، اصطلاح جوینت ونچر دارای معنای عامی است که همه نهادهای مشارکتی، اعم از مشارکت قراردادی و شرکت‌های تجاری را در بر می‌گیرد [۶، ص ۴۰۵]. در حقوق فرانسه نیز برخی نوشته‌ها هرچند گروه اقتصادی با منافع مشترک اروپایی را به همراه جوینت ونچر یکی از قالب‌های مشارکت نام برده است، اما گروه اقتصادی با منافع مشترک متداول در فرانسه را ذیل جوینت ونچر مطرح می‌کند [۳، ص ۵۲۳ و ۵۲۴]. در محیط بین‌المللی نیز همین وضعیت وجود دارد [۷، ص ۲۳].

۲-۲. اتحادیه شرکت‌ها (کنسرسیوم) در مطالعات فرسنگی

کنسرسیوم «سازمانی است که توسط دو یا چند شرکتی ایجاد شده که با هم همکاری می‌کنند تا به‌عنوان شخصی واحد، برای منظور مشخص و محدودی به فعالیت بپردازند» [۴، ص ۵۲۷]. در واقع کنسرسیوم به مجموعه‌ای از شرکت‌هایی اطلاق می‌شود که موضعی در هم ادغام شده، در یک پروژه معین با هم مشارکت می‌کنند،

۱. برای آگاهی از سایر عناصر تشکیل دهنده جوینت ونچر رجوع کنید به: [۴، ص ۴۸-۴۷].

مانند کنسرسیوم‌های نفتی و ... [۸، ص ۳۶] در بند «الف» ماده ۱۰۴ ق.ب.پ. قانونگذار، «اتحادیه شرکت‌ها» را معادل فارسی واژه انگلیسی «کنسرسیوم» به کار برده است. لذا براساس این مفهوم، در کنسرسیوم هیچ ادغامی صورت نمی‌گیرد، بلکه چند شرکت اتحادیه‌ای ایجاد کرده، از طریق این اتحادیه به فعالیت می‌پردازند و در مورد این‌که آیا این اتحادیه واجد شخصیت حقوقی است یا خیر، بیانی وجود ندارد.

بنابراین، کنسرسیوم اتحادیه‌ای از شرکت‌ها است و به نظر می‌رسد از لحاظ شخصیت حقوقی، همسان گروه اقتصادی با منافع مشترک باشد؛ زیرا هیچ‌یک از آن دو شخصیت حقوقی ندارد؛ لکن گروه اقتصادی با منافع مشترک وفق ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. متشکل از چند شخص حقیقی یا حقوقی و یا ترکیبی از اشخاص حقیقی و حقوقی است، در حالیکه اتحادیه شرکت‌ها (کنسرسیوم) معمولاً تنها توسط اشخاص حقوقی (شرکت‌های تجاری) در سطح بین‌الملل یا حقوق داخلی کشورها تشکیل می‌شود.

۳. شرایط تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک

از آن‌جا که گروه اقتصادی با منافع مشترک ریشه در یک قرارداد دارد و از شخصیت حقوقی برخوردار نیست، در تحلیل مباحث آن باید جنبه قراردادی آن و در نتیجه آزادی قراردادی مورد توجه قرار گیرد. مقصود ما از شرایط تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک در این قسمت، ارکان و شرایطی است که مطابق ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. برای تشکیل گروه لازم است و پس از انجام و رعایت این شرایط می‌توان به گروه اقتصادی با منافع مشترک در مقابل اشخاص ثالث استناد کرد.

قرارداد تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک باید شرایط اساسی صحت معاملات موضوع ماده ۱۹۰ قانون مدنی را دارا باشد. تحلیل این شرایط از حوصله این مقاله خارج است. در کنار شرایط مزبور شرایطی وجود دارد که اختصاص به قرارداد گروه اقتصادی با منافع مشترک دارد. ما شرایط تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک را به شرح زیر بررسی و تحلیل می‌کنیم.

۳-۱. توافق اراده

در صدر ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. مقرر شده است: «تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک با مشارکت دو یا چند شخص حقیقی و حقوقی...». بنابراین، برای انعقاد قرارداد تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک، مانند سایر قراردادها، همکاری حداقل دو اراده ضروری است. به بیان دیگر، در تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک حداقل دو شخص اعم از حقیقی یا حقوقی باید با هم همکاری داشته باشند و با توافق ایشان این قرارداد منعقد می‌شود. اعضای گروه اقتصادی با منافع مشترک مانند طرفین سایر قراردادها باید شرایط عمومی مربوط به انعقاد یک قرارداد اعم از اهلیت، قصد و رضا را دارا باشند. این توافق اراده نه تنها در مرحله انعقاد قرارداد، بلکه در طول فعالیت گروه نیز باید وجود داشته باشد. به عبارت دیگر، مشارکت و استمرار مشارکت حداقل دو شخص شرط لازم برای تشکیل و ادامه فعالیت گروه اقتصادی با منافع مشترک است. این مورد در شرکت‌های تجاری نیز وجود دارد. توافق اراده دو یا چند شخص برای تشکیل این شرکت‌ها ضروری و استمرار این توافق اراده‌ها لازمه بقای شرکت تجاری است. در مورد شرکت‌های تجاری، زوال توافق اراده‌ها سبب زوال و انحلال شرکت تجاری می‌شود [۹، ص ۹-۱۰]. حال در مورد گروه اقتصادی با منافع مشترک که استمرار توافق اراده‌ها ضروری است، این سؤال مطرح می‌شود که اگر این استمرار توافق اراده‌ها پایان یابد، گروه اقتصادی با منافع مشترک چه وضعیتی خواهد داشت؟ به عبارت دیگر، اگر اعضای گروه فرضاً از سه شخص به دو شخص کاهش یابد و یا از دو شخص کم‌تر شود، وضعیت گروه چه خواهد شد؟ حکم این موضوع در تبصره ۳ ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. مورد تصریح قانونگذار قرار گرفته است. در این تبصره آمده است: «فوت یا حجر یا ممنوعیت قانونی یکی از اشخاص حقیقی یا انحلال یا ورشکستگی یکی از اشخاص حقوقی موجب انحلال گروه می‌شود...». تحلیل این تبصره به تحقیق جداگانه‌ای نیاز دارد. البته از آنجاکه گروه اقتصادی با منافع مشترک ریشه در قرارداد طرفین دارد و اصل آزادی قراردادی بر آن حکومت دارد لذا اعضای گروه می‌توانند در

قرارداد تشکیل خلاف این امر را مورد توافق قرار دهند. قسمت اخیر تبصره ۳ ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. که مقرر می‌دارد: «... مگر این‌که در قرارداد تشکیل گروه اقتصادی طور دیگری مقرر شده باشد»، مؤید این نظر است.

در مورد حداکثر اعضای گروه اقتصادی با منافع مشترک به‌ظاهر هیچ محدودیتی وجود ندارد و بسان شرکت‌های تجاری سقفی برای تعداد اعضا تعیین نشده است؛ هرچند که با توجه به سایر ویژگی‌های گروه اقتصادی با منافع مشترک تعداد اعضا چندان زیاد نخواهد بود.

۲-۳. موضوع گروه

اصولاً یکی از شرایط لازم برای تشکیل شرکت‌های تجاری، «داشتن موضوع تجاری صریح و منجز» است. به بیان دیگر، اصولاً داشتن موضوع تجاری صریح و منجز یکی از اجزای «عمده» (ارکان) تشکیل‌دهنده شرکت‌های تجاری است [۹، ص ۳۳]. در این شرکت‌ها موضوع از این جهت اهمیت دارد که حدود عملیات شرکت و اهلیت آن را معین می‌کند و به تبع آن حدود اختیارات مدیر یا مدیران شرکت نیز مشخص می‌شود. به عبارت دیگر، مدیران شرکت چنانچه برخلاف اساسنامه شرکت، مبادرت به عملیاتی کنند که «خارج از موضوع شرکت» باشد شخصاً مسؤول بوده، هریک از شرکا و کسانی که با شرکت معامله کرده‌اند می‌توانند ابطال عملیات مزبور را تقاضا کنند [۱۰، ص ۶۰]؛ زیرا شرکت تجاری خارج از موضوع خود اهلیت ندارد و اقدامات و تصمیمات ارکان مجامع عمومی، هیأت مدیره و ... شرکت تجاری خارج از موضوع شرکت باطل است [۹، ص ۳۶]. در ماده ۱۱۸ ل.ا.ق.ت. (۱۳۴۷) نیز قانونگذار به محدودیت اختیارات مدیران به موضوع شرکت تصریح کرده است. در نگاه نخست به ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. به نظر می‌رسد قانونگذار تعیین موضوع در قرارداد تشکیل گروه را ضروری ندانسته است و بنابراین گروه اقتصادی با منافع مشترک می‌تواند به هر نوع فعالیتی مبادرت کند؛ اما در مورد گروه اقتصادی با منافع مشترک باید از ظاهر ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. دست کشید.

منظور از موضوع، نوع فعالیت گروه است. در این ماده هرچند قانونگذار به صورت صریح تعیین موضوع و نوع فعالیت در قرارداد تشکیل گروه را بیان نکرده است، اما می‌توان دلیل آن را بدیهی بودن این امر دانست؛ زیرا در قرارداد مشارکت مدنی نیز باید موضوع مشارکت مشخص باشد. در این زمینه می‌توان به مشارکت مدنی در قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره)، مصوب ۱۳۶۲/۶/۸ اشاره کرد. در ماده ۱۹ آیین‌نامه فصل سوم این قانون آمده است: «مشارکت مدنی توسط بانک‌ها به منظور ایجاد تسهیلات لازم برای فعالیت‌های تولیدی، بازرگانی و خدماتی صورت می‌گیرد. موضوع مشارکت باید مشخص باشد». در شرکت مدنی نیز چنانچه موضوع شرکت مجهول بماند و دو طرف ندانند که در چه کارهایی با هم شرکت دارند، شرکت باطل است [۱۱، ص ۳۴].

حال اگر موضوع گروه مشخص نشود مطابق ماده ۱۹۰ قانون مدنی یکی از شرایط صحت قرارداد وجود ندارد و به دلیل مجهول بودن موضوع، قرارداد تشکیل گروه باطل است. علاوه بر این با توجه به این‌که آورده اشخاص می‌تواند کار و خدمت آنان باشد و با توجه به قالب گروه که شرکت مدنی است، در این صورت، مصداقی از شرکت ابدان یا اعمال خواهد بود که چنین شرکتی نزد فقهای امامیه باطل است.

بنابراین، می‌توان گفت تعیین موضوع در گروه اقتصادی با منافع مشترک که به تصریح ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. در قالب مشارکت مدنی تشکیل می‌شود ضرورت دارد. عبارت «به منظور تسهیل و گسترش فعالیت اقتصادی و تجاری» مندرج در متن ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. به نوعی دلالت بر تعیین موضوع گروه اقتصادی با منافع مشترک دارد. به بیان دیگر، گروه اقتصادی با منافع مشترک توسط دو یا چند شخص، اعم از حقیقی و حقوقی به منظور تسهیل و گسترش فعالیت اقتصادی و تجاری تشکیل می‌شود. سؤال آن است که تسهیل و گسترش کدام فعالیت اقتصادی و تجاری؟ به نظر می‌رسد این

۱. آیین‌نامه فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) (تصویب‌نامه شماره ۸۸۶۲۰ هیأت وزیران مصوب ۱۳۶۲/۱۲/۱۰).

عبارت می‌تواند به این صورت باشد: «به منظور تسهیل و گسترش فعالیت اقتصادی و تجاری اعضا یا مورد نظر اعضا». بنابراین، با این قید، لزوم تعیین موضوع گروه اقتصادی با منافع مشترک مشخص می‌شود؛ زیرا فعالیت اقتصادی و تجاری اعضا یا مورد نظر اعضا همان موضوع گروه خواهد بود.

در بند ۴ ماده ۸-251 L قانون تجارت فرانسه به لزوم تعیین موضوع گروه اقتصادی با منافع مشترک تصریح شده است.

نکته قابل توجه آن‌که در کشور فرانسه مطابق بند ۳ ماده ۱-251 L قانون تجارت این کشور به لزوم ارتباط فعالیت گروه با فعالیت اعضا تصریح شده است. به عبارت دیگر، در این کشور گروه اقتصادی با منافع مشترک برای تسهیل یا پیشبرد فعالیت اقتصادی اعضا و ارتقا یا افزایش نتایج فعالیت مزبور تشکیل می‌شود [۱، ص ۱۱۰]. همین موضوع در بند ۱ ماده ۳ آیین‌نامه شورای کمیته اقتصادی جامعه اروپا به شماره ۲۱۳۷/۸۵ مورخ ۲۵ ژوئیه ۱۹۸۵ راجع به گروه اقتصادی با منافع مشترک اروپایی آمده است. این مقرره سبب ایجاد آثاری می‌شود که در بند ۲ ماده ۳ آیین‌نامه مذکور مشخص شده است. این آثار عبارتند از: (۱) گروه اقتصادی با منافع مشترک نمی‌تواند از اختیار اعمال مدیریت یا نظارت بر اعضایش برخوردار باشد، (۲) گروه اقتصادی با منافع مشترک نمی‌تواند از اختیار اعمال مدیریت یا نظارت بر سایر بنگاه‌های اقتصادی برخوردار باشد، به‌ویژه در زمینه نیروی انسانی، مالی و سرمایه‌گذاری، (۳) گروه اقتصادی با منافع مشترک به طور مستقیم یا غیرمستقیم و به هر عنوانی که باشد نمی‌تواند مالک سهم‌الشرکه یا سهام در یکی از بنگاه‌های عضو شود، (۴) گروه اقتصادی با منافع مشترک تنها در صورتی می‌تواند مالک سهام یا سهم‌الشرکه سایر بنگاه‌ها شود

۱. در این بند آمده است: «هدف گروه تسهیل یا توسعه فعالیت‌های اعضای آن و بهبود یا افزایش نتایج این فعالیت‌ها خواهد بود. هدف گروه جلب منافع برای خودش نیست. فعالیت گروه باید با فعالیت‌های اقتصادی اعضا مرتبط بوده و نباید نسبت به فعالیت‌های آنان جنبه فرعی و تبعی داشته باشد».

2. Council Regulation (EEC) No.2137/85 of 25 July 1985 on the European Economic Interest Grouping (EEIG)

که تحصیل سهام مزبور برای دستیابی به موضوع گروه ضروری بوده و به حساب اعضای گروه انجام شود. بنابراین، در موارد اشاره شده باید فعالیت گروه اقتصادی با منافع مشترک مرتبط با فعالیت اعضای گروه باشد. این امر در ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. مسکوت مانده است. در این ماده عبارت «تسهیل و گسترش فعالیت اقتصادی و تجاری» بیان شده و ذکری از فعالیت اقتصادی و تجاری اعضا به میان نیامده است؛ در حالیکه ظاهراً این عبارت ترجمه یکی از مقررات فوق‌الذکر است. البته کلمات «تسهیل و گسترش» که در این ماده عنوان شده به نوعی می‌تواند بر این موضوع دلالت کند؛ زیرا قانونگذار «انجام فعالیت اقتصادی و تجاری» که جنبه ابتدایی داشته و شروع یک عمل جدید محسوب می‌شود را به کار نبرده، بلکه از «تسهیل و گسترش» استفاده کرده است که باید گفت «تسهیل و گسترش» کدام فعالیت اقتصادی و تجاری؟

«تسهیل و گسترش فعالیت» به این معنا است که قبلاً فعالیتی وجود داشته و همان فعالیت تسهیل می‌شود یا گسترش می‌یابد. با توجه به این معنا دو پاسخ برای سؤال فوق وجود دارد: الف) «تسهیل و گسترش فعالیت اقتصادی و تجاری اعضا» که در اینصورت جنبه کمکی بودن فعالیت گروه نسبت به فعالیت اعضا مشخص می‌شود و ب) «تسهیل و گسترش فعالیت اقتصادی و تجاری مورد نظر اعضا» که در اینصورت لزومی به ارتباط بین فعالیت گروه و فعالیت اعضا وجود ندارد و اعضا می‌توانند گروه را برای هر نوع فعالیتی تشکیل دهند. همانطور که مشاهده شد ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. تاب هر دو تفسیر ذکر شده را دارد. بنابراین قانونگذار بدون توجه به این امر ظاهراً یک ترجمه ناقص انجام داده است. اما به نظر می‌رسد با توجه به این که گروه اقتصادی با منافع مشترک موضوع ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. بیش‌تر جنبه قراردادی دارد تا جنبه سازمانی، لذا باید گفت موضوع فعالیت گروه اقتصادی با منافع مشترک، «تسهیل و گسترش فعالیت اقتصادی مورد نظر اعضا» است و هیچ لزومی ندارد که فعالیت گروه اقتصادی با منافع مشترک مرتبط با فعالیت اعضای گروه بوده، برای فعالیت اعضا جنبه کمکی داشته باشد و شاید همین سبب شده تا قانونگذار نیز این موضوع را در ماده ۱۰۷

مسکوت گذارد. البته شرکت‌های تجاری می‌توانند به عضویت گروه‌هایی درآیند که با موضوع فعالیت آن‌ها تناسب داشته باشد.

حال که لزوم تعیین موضوع برای گروه اقتصادی با منافع مشترک مشخص شد، سؤال این است که آیا موضوع گروه اقتصادی با منافع مشترک صرفاً بایدانجام امور تجاری مندرج در ماده ۲ قانون تجارت ۱۳۱۱ باشد و یا می‌تواند انجام امور غیرتجاری و مدنی هم باشد؟ به بیان دیگر، آیا شرط تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک تعیین موضوع تجاری برای آن است یا خیر؟ به نظر می‌رسد عبارت «فعالیت اقتصادی و تجاری» مندرج در متن ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. در معنای وسیع خود به کار رفته است. در این ماده عبارت «فعالیت تجاری»، همان امور مندرج در ماده ۲ قانون تجارت (۱۳۱۱) است؛ اما عبارت «فعالیت اقتصادی» معنای وسیع تری را تداعی می‌کند و شامل هر نوع فعالیتی می‌شود که به قصد تحصیل سود انجام می‌گیرد، اعم از تجاری و غیرتجاری. لذا در جمع این دو واژه و همچنین با توجه به سایر موارد مربوط به گروه اقتصادی با منافع مشترک، از جمله قالب شرکت مدنی، می‌توان گفت گروه اقتصادی با منافع مشترک می‌تواند برای اموری غیر از امور تجاری موضوع ماده ۲ قانون تجارت (۱۳۱۱) تشکیل شود. صرف انجام امور انتفاعی و اموری که به قصد تحصیل سود انجام می‌شود می‌تواند به عنوان موضوع گروه اقتصادی با منافع مشترک در نظر گرفته شود، اعم از این‌که امور تجاری مندرج در ماده ۲ قانون تجارت (۱۳۱۱) باشد یا خیر. بنابراین، یک گروه اقتصادی با منافع مشترک با توجه به تفسیر فوق نمی‌تواند برای انجام امور غیر انتفاعی تشکیل شود. از طرفی عنوان گروه اقتصادی با منافع مشترک نیز این تفسیر را تأیید می‌کند.

شایان ذکر است اغلب نویسندگان حقوق تجارت، پیش از تصویب ماده ۱۰۷ ق.ب.پ.، چنانچه فعالیت شرکت مدنی انجام امور تجاری بود آنرا مشمول ماده ۲۲۰ ق.ت (۱۳۱۱) می‌دانستند؛ یعنی آنرا در حکم شرکت تضامنی تلقی می‌کردند و برای شرکای آن مسؤولیت تضامنی قائل بودند. همانطور که گفته شده است [۱۲، ص ۳۹ به

بعد] این گونه تفسیر از ماده ۲۲۰ مذکور، تفسیر درستی نبود. در هر حال، به نظر می‌رسد تصویب ماده ۱۰۷ یاد شده به این بحث و اختلاف نظر پایان داده است و شرکت مدنی با موضوع تجاری (اعم از این که نام گروه اقتصادی با منافع مشترک) داشته باشد یا نه، مشمول ماده ۲۲۰ ق.ت. ۱۳۱۱ نخواهد بود.

۳-۳. رعایت موازین اسلامی و اصل منع اضرار به غیر و منع انحصار

از جمله شرایطی که در ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. برای تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک پیش‌بینی شده، رعایت موازین اسلامی و اصل منع اضرار به غیر و منع انحصار است؛ زیرا وفق بند ۵ ماده اصل قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، یکی از اصول و ضوابط حاکم بر نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران که رعایت آن برای انجام کلیه فعالیت‌های اقتصادی لازم شمرده شده، منع اضرار به غیر و انحصار است. در ماده ۱۰۷ مذکور سه مفهوم موازین اسلامی، اصل منع اضرار به غیر و منع انحصار مطرح شده است که نیاز به تبیین - در یک تحقیق جداگانه - دارند.

۳-۴. محدودیت مدت قرارداد تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک

مطابق ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. گروه اقتصادی با منافع مشترک برای یک دوره محدود تشکیل می‌شود. این شرط در قانون تجارت فرانسه نیز دیده می‌شود. به موجب بند ۱ ماده L.251-1 این قانون، تعیین مدت یکی از شرایط تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک است، اما در آیین‌نامه جامعه اروپا به موجب بند «ه» ماده ۵، این الزام وجود ندارد. به نظر می‌رسد محدود بودن مدت در ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. به معنای الزام به تعیین یک دوره زمانی محدود نیست، بلکه با تعیین ابتدا و انتهای زمان حیات گروه، محدود بودن مصداق پیدا می‌کند. به عبارتی در این ماده محدود بودن در مقابل نامحدود بودن قرار داشته، دلالت بر این مطلب دارد که گروه اقتصادی با منافع مشترک نمی‌تواند به صورت نامحدود تشکیل شود؛ امری که در شرکت‌های تجاری امکان‌پذیر است. لذا یک

گروه اقتصادی با منافع مشترک می‌تواند از زمان تشکیل به مدت ۹۰ سال یا بیشتر تشکیل شود. البته با توجه به مبانی حقوق مدنی و فقه، به نظر می‌رسد عدم تعیین مدت گروه سبب بطلان قرارداد نمی‌گردد؛ زیرا در قانون مدنی و فقه امامیه تعیین اجل در عقد شرکت لازم نیست. حتی عده‌ای از فقها بر این نظرند که تعیین اجل در عقد شرکت سبب بطلان این عقد می‌شود [۱۳، ص ۱۴۶؛ ۱۴، ص ۶۳۳؛ ۱۵، ص ۴۲۷]. مشخص نیست قانونگذار از محدودیت مدت قرارداد تشکیل گروه چه هدفی را دنبال می‌کرده است. در هر صورت قانونگذار در ماده ۱۰۷ قانون برنامه پنجم محدودیت مدت قرارداد گروه اقتصادی با منافع مشترک را مقرر کرده است. به نظر می‌رسد چنانچه در قرارداد تشکیل گروه مدت تعیین نشده باشد، مرجع ثبت شرکت‌ها باید از ثبت قرارداد خودداری کند.

حال این سؤال مطرح می‌شود که آیا اعضای گروه اقتصادی با منافع مشترک که برای مدت محدود تشکیل می‌شود، می‌توانند قبل از انقضای مدت از این گروه خارج شوند و یا تقاضای انحلال گروه را مطرح سازند؟ به موجب ماده ۵۸۶ قانون مدنی «اگر برای شرکت در ضمن عقد لازمی مدت معین نشده باشد، هریک از شرکا هر وقت بخواهد می‌تواند رجوع کند». همچنین به موجب ماده ۵۸۹ این قانون «هر شریک‌المال می‌تواند هر وقت بخواهد تقاضای تقسیم مال مشترک را بنماید، مگر در مواردی که تقسیم به موجب این قانون ممنوع یا شرکا به وجه ملزومی ملتزم بر عدم تقسیم شده باشند». هرچند که ماده ۵۸۶ ق.م. در مورد اذن در اداره [۱۱، ص ۵۶] و ماده ۵۸۹ در مورد وضعیت اشاعه است، ولی از مفاد ماده ۵۸۶ می‌توان استفاده کرد که هرگاه تعیین مدت به گونه‌ای باشد که نشان دهد مقصود، ایجاد التزام برای مدتی است، اختیار تقسیم را نیز محدود می‌کند؛ چنان‌که در ماده ۵۸۹ نیز التزام به عدم تقسیم به صراحت پیش‌بینی شده است [۱۱، ص ۵۶]. فقهای امامیه معتقدند تعیین اجل در عقد شرکت سبب لزوم این عقد نمی‌شود و هریک از شرکا می‌تواند در هر زمانی شرکت را بر هم بزند [۱۶، ص ۲۲۸؛ ۱۷، ص ۲۳۷؛ ۱۸، ص ۳۱۶؛ ۱۹، ص ۲۳؛ ۲۰، ص ۶۲۰؛ ۲۱، ص ۸۳؛ ۲۲، ص ۴۰۱؛

۲۳، ص ۲۶۵؛ ۲۴، ص ۳۴۴؛ ۲۵، ص ۳۵۳]. همانطور که گفته شد حتی عده‌ای از فقها بر این نظرند که تعیین اجل در عقد شرکت سبب بطلان این عقد می‌شود [۱۳، ص ۱۴۶؛ ۱۴، ص ۶۳۳؛ ۱۵، ص ۴۲۷]. بنابراین اصولاً کناره‌گیری شریک در شرکت مدنی جایز است و مطابق قانون مدنی شرکا می‌توانند در قرارداد، خود را تا مدت معین به حفظ شرکت ملزم سازند.

به نظر می‌رسد در گروه اقتصادی با منافع مشترک که در قالب مشارکت مدنی تشکیل می‌شود نیز شرکا می‌توانند با رعایت مواد ۵۸۶ و ۵۸۹ قانون مدنی از گروه خارج شوند؛ به این معنا که از قرارداد گروه رجوع کنند و یا تقاضای انحلال گروه و تقسیم مال مشترک را مطرح سازند و یا با توافق سایرین، عضوی از گروه خارج و بقیه به کار خود ادامه دهند. در هر حال، چون در این گروه اعضا در برابر اشخاص ثالث مسئولیت تضامنی دارند، در صورت خروج عضو از گروه، مسئولیت تضامنی عضو نسبت به دیون زمان حضور وی در گروه، همچنان تضامنی است؛ مگر آن‌که به استناد تبصره ۱ ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. در قرارداد گروه، مسئولیت اعضا به نحو دیگری پیش‌بینی شده باشد.

۳-۵. کتبی بودن قرارداد گروه

یکی دیگر از شرایطی که در ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. برای قرارداد گروه اقتصادی با منافع مشترک پیش‌بینی شده، کتبی بودن آن است. طرفین قرارداد باید به صورت کتبی قرارداد تشکیل گروه را منعقد کنند. کتبی بودن برای ثبت قرارداد در اداره ثبت شرکت‌ها ضرورت دارد، علاوه بر این، استناد به آن در مقابل اشخاص ثالث و نیز استناد اشخاص ثالث به آن، این ضرورت را توجیه می‌کند. همچنین این قرارداد نقش اساسنامه در شرکت‌های تجاری را ایفا می‌کند و به‌عنوان قانون اعضای گروه تلقی می‌شود. البته اعضای گروه می‌توانند علاوه بر قرارداد تشکیل گروه، آیین‌نامه‌های داخلی نیز برای روابط خود وضع کنند.

۳-۶. ثبت قرارداد تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک در مرجع ثبت شرکت‌ها و ضمانت اجرای آن

۳-۶-۱. ثبت قرارداد

مطابق ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. قرارداد تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک باید در مرجع ثبت شرکت‌ها ثبت گردد. این مقرر می‌تواند سبب شفافیت در فضای کسب و کار کشور گردد و همچنین سبب افزایش نظارت دولت بر اینگونه نهادهای اقتصادی و در نتیجه افزایش درآمد مالیاتی دولت از این گروه‌ها شود. در شرکت‌های تجاری نیز مرجع ثبت شرکت‌ها به‌عنوان نهاد ناظر عمل می‌کند. با همین رویکرد قانونگذار ثبت قرارداد تشکیل گروه در مرجع ثبت شرکت‌ها را الزامی کرده است. این رویه در کشورهایمانند فرانسه نیز وجود دارد. بند ۱ ماده 4-251 L. قانون تجارت این کشور به ثبت گروه و اثر آن در رابطه با ایجاد شخصیت حقوقی اشاره می‌دارد. در آیین‌نامه جامعه اروپا نیز مطابق بند ۲ مواد ۱ و ۶، ثبت گروه الزامی است. نکته قابل توجه آن‌که در کشور فرانسه پس از ثبت، قرارداد گروه اعلان می‌شود (بند ۱ ماده 8-251 L. قانون تجارت فرانسه). در مواد ۸ و ۳۹ آیین‌نامه جامعه اروپا نیز این مقرر وجود دارد. در ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. صرفاً ثبت قرارداد گروه عنوان شده، اما اعلان آن پیش‌بینی نشده است. به نظر می‌رسد اعلان قرارداد در حقوق ایران نیز باید وجود داشته باشد و در ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. باید ثبت در مرجع ثبت شرکت‌ها و اعلان آن عنوان می‌شد؛ زیرا با این اعلان اشخاص ثالث از تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک آگاه می‌شوند و از آن‌جاکه در این قرارداد مطابق تبصره ۱ ماده ۱۰۷ ق.ب.پ.، مدیر یا مدیران و حدود اختیارات آن‌ها نیز مشخص می‌شود، همانند شرکت‌های تجاری این مورد باید منتشر شود تا اشخاص ثالث مدیر یا مدیران را شناسایی و بتوانند با اطمینان با آن‌ها قرارداد منعقد کنند.

شایسته بود در متن ماده فوق، به جای عبارت «مرجع ثبت شرکت‌ها»، عبارت «اداره ثبت اسناد و املاک» درج می‌گردید؛ زیرا گروه اقتصادی با منافع مشترک که فاقد

شخصیت حقوقی است، نه می‌تواند در دفتر ثبت شرکت‌های تجاری ثبت شود، نه در دفتر ثبت مؤسسات غیر تجاری، بلکه باید در دفتر مستقلی به ثبت برسد. گروه اقتصادی با منافع مشترک که فاقد شخصیت حقوقی مستقل از شرکا است، برخلاف اشخاص حقوقی نمی‌تواند نام، اقامتگاه، تابعیت و دارایی مستقل از شرکا داشته باشد؛ زیرا این موارد از آثار شناسایی شخصیت حقوقی است. لذا برای تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک نیازی به انتخاب نام رسمی برای آن نیست. همچنین گروه مزبور اقامتگاه جدایی از شرکا و اعضای خود ندارد. اما می‌توان با توجه به جنبه قراردادی گروه اقتصادی با منافع مشترک، اقامتگاه قراردادی موضوع ماده ۱۰۱۰ قانون مدنی برای آن انتخاب کرد. اعضای گروه اقتصادی با منافع مشترک می‌توانند به موجب ماده ۱۰۱۰ قانون مدنی برای امور مربوط به گروه و همچنین برای دعاوی راجعه به گروه، اعم از دعاوی اعضا علیه یکدیگر و دعاوی اشخاص ثالث علیه اعضای گروه، اقامتگاهی غیر از اقامتگاه خود انتخاب و در قرارداد گروه که منتشر می‌شود بدان تصریح کنند و همین اقامتگاه به‌عنوان اقامتگاه قراردادی اعضای گروه محسوب می‌شود. از آنجا که گروه اقتصادی با منافع مشترک، فاقد شخصیت حقوقی است، تابعیت نیز ندارد.

۳-۶-۲. ضمانت اجرای ثبت قرارداد

ضمانت اجرای ثبت قرارداد تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک در مرجع ثبت شرکت‌ها چیست؟

ماده ۲ قانون ثبت شرکت‌ها مصوب ۱۳۱۰، برای عدم ثبت شرکت‌های تجاری در مرجع ثبت شرکت‌ها دو ضمانت اجرا پیش‌بینی کرده است: (۱) محکومیت مدیران شرکت ثبت نشده به جزای نقدی، (۲) انحلال شرکت به حکم دادگاه در صورت درخواست دادستان. ضمانت اجرای دیگری که برخی از حقوقدانان برای عدم ثبت شرکت تجاری عنوان کرده‌اند مسؤلیت تضامنی شرکای شرکت ثبت نشده با استناد به ماده ۲۲۰

ق.ت (۱۳۱۱) است [۱۰، ص ۴۱۱-۴۱۵] درخصوص مفهوم و قلمرو ماده ۲۲۰ ق.ت. بین نویسندگان حقوقی اختلاف نظر وجود دارد. گروهی نظر به مسؤلیت تضامنی شرکای شرکت ثبت نشده دارند [۱۰، ص ۴۱۱-۴۱۵؛ ۲۶، ص ۱۲۳] و عده‌ای معتقدند شرکت مدنی که به فعالیت تجاری می‌پردازد نیز مشمول این ماده‌اند [۱۱، ص ۱۹-۲۰؛ ۲۷، ص ۱۱۰-۱۱۲]. البته نگارندگان این مقاله چنین اعتقادی ندارند [۱۲، ص ۳۹ به بعد]. همچنین از شرایط لازم برای تشکیل شرکت در قانون تجارت ۱۳۱۱ تنظیم شرکتنامه است. درخصوص این شرکتنامه، حتی تنظیم کتبی هم مؤثر نیست، بلکه باید به موجب بند ۲ ماده ۴۷ قانون ثبت اسناد و املاک به ثبت رسیده، به صورت رسمی تنظیم شود. همچنین مطابق ماده ۱ نظامنامه راجع به مواد ۱۹۶ و ۱۹۷ و ۱۹۹ قانون تجارت^۱، در هر محلی که اداره ثبت اسناد و یا دفتر اسناد رسمی موجود است شرکت‌های تجاری که در آن محل تشکیل می‌شود باید به موجب شرکت نامه رسمی تشکیل گردند.

ماده ۴۸ قانون ثبت اسناد و املاک نیز مقرر می‌دارد: «سندی که مطابق مواد فوق باید به ثبت برسد و به ثبت نرسیده در هیچ‌یک از ادارات و محاکم پذیرفته نخواهد شد». لازم به ذکر است که هیأت عمومی دیوان عالی کشور در رأی شماره ۴۶۵۶ مورخ ۱۳۳۸/۹/۲۳، این نکته را هم در مورد شرکت مدنی و هم در مورد شرکت تجاری مورد تأکید قرار داده است.^۲

در ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. ضمانت اجرایی برای عدم ثبت گروه اقتصادی با منافع مشترک پیش‌بینی نشده است. حکم ماده ۲ قانون ثبت شرکت‌ها درخصوص گروه اقتصادی با منافع مشترک کارایی ندارد؛ زیرا حتی اگر گروه در مرجع ثبت شرکت‌ها ثبت شود، اعضای گروه مطابق تبصره ۱ ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. در برابر اشخاص ثالث

۱. نظامنامه راجع به مواد ۱۹۶، ۱۹۷ و ۱۹۹ قانون تجارت در تاریخ ۱۳۱۱/۳/۱۵ به تصویب رسیده است.
۲. رأی شماره ۴۶۵۶-۱۳۳۸/۹/۲۳: آرشیو حقوق کیهان، س ۱۳۴۱، ص ۳۰۱: «با التفات به ماده ۴۷ قانون ثبت و عنایت به عموم و اطلاق قسمت اخیر شق دوم آن ماده که دلالت بر اجباری بودن ثبت هرگونه شرکتنامه دارد و با توجه به ماده ۴۸ قانون مزبور که این قبیل اوراق در صورتی که به ثبت نرسیده باشد در هیچ‌یک از ادارات و دادگاه‌ها پذیرفته نخواهد بود، به حکم دادگاه، از حیث تطبیق با قانون ایراد موجهی نیست ...».

مسئولیت تضامنی دارند. در تبصره ۱ ماده ۱۰۷ آمده است: «... اعضای گروه به طور تضامنی مسئول پرداخت دیون گروه از اموال شخصی خود می‌باشند، مگر این که با اشخاص ثالث طرف قرارداد به ترتیب دیگری توافق شده باشد». بنابراین، مسئولیت تضامنی اعضای گروه در فرض عدم ثبت نمی‌تواند به‌عنوان ضمانت اجرا قرار گیرد؛ زیرا گروه اقتصادی با منافع مشترک، اعم از این که دارای فعالیت اقتصادی تجاری یا غیر تجاری باشد، مسئولیت شرکایش طبق تبصره فوق تضامنی است، مگر خلافش مقرر شده باشد.

به نظر می‌رسد برای عدم ثبت قرارداد گروه، ضمانت اجرایی مقرر در ماده ۴۸ قانون ثبت اسناد و املاک می‌تواند اعمال گردد و در نتیجه قرارداد مزبور در هیچ‌یک از ادارات و محاکم پذیرفته نخواهد شد. علاوه بر این یک اثر دیگر هم می‌تواند داشته باشد و آن این که این گروه توسط اشخاص ثالث شناسایی نمی‌شود. در نتیجه مدیر گروه در برابر اشخاص ثالث، اصیل تلقی می‌شود و خود مسئول اجرای تعهدات قرار می‌گیرد، مگر این که خلاف این امر در زمان انعقاد قرارداد با اشخاص ثالث تصریح شود (ماده ۱۹۶ قانون مدنی). این موضوع سبب می‌شود تا مدیران نسبت به ثبت گروه پیگیری و اقدام کنند. از طرفی این عدم شناسایی می‌تواند آثار منفی دیگری داشته باشد، از جمله این که در مواردی که فرضاً کارفرمایی تشکیل گروه پیمانکاران را لازم می‌داند در اینصورت پیمانکاران تا زمان ثبت قرارداد گروه نمی‌توانند به این گروه استناد کنند.

۴. نتیجه‌گیری

قوانین برنامه‌های پنج‌ساله توسعه ویژگی موقتی دارند و تقنین یک نهاد حقوقی مانند گروه اقتصادی با منافع مشترک در قوانین موقتی محل ایراد است. از طرف دیگر اختصار به کار رفته در بیان مقررات مربوط به این نهاد حقوقی به دور از منطبق حقوقی است؛ اما در حال حاضر ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. مبنای قانونی برای تشکیل گروه اقتصادی با

منافع مشترک است.

گروه اقتصادی با منافع مشترک برای اولین بار در قالب ماده ۱۰۷ قانون مذکور، در نظام حقوقی ایران وارد شده و در کنار شرکت‌های تجاری و مؤسسات غیرتجاری، ضرورت تشکیل آن احساس می‌شود. این نهاد تقریباً همان کارکرد مشارکت انتفاعی (جوینت ونچر) فاقد شخصیت حقوقی را دارد، لکن به لحاظ مسؤلیت اعضا در مقابل اشخاص ثالث، ممکن است با آن تفاوت داشته باشد. نهاد مذکور، با اتحادیه شرکت‌ها (کنسرسیوم) تفاوت‌هایی دارد.

تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک با توافق دو یا چند شخص حقیقی یا حقوقی و بارعایت موازین اسلامی و اصل منع اضرار به غیر و منع انحصار مجاز است. این توافق اراده نه‌تنها در مرحله انعقاد قرارداد، بلکه در طول فعالیت گروه نیز باید وجود داشته باشد. اما با توجه به حکومت اصل آزادی قراردادی بر قرارداد گروه، اعضا می‌توانند در قرارداد گروه خلاف این امر را مورد توافق قرار دهند.

تعیین موضوع در قرارداد گروه اقتصادی با منافع مشترک که به تصریح ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. در قالب مشارکت مدنی تشکیل شود، ضرورت دارد و عدم تعیین موضوع گروه سبب بطلان قرارداد گروه خواهد شد. در قانون تجارت فرانسه و آیین‌نامه جامعه اروپا نیز به لزوم تعیین موضوع در قرارداد گروه اقتصادی با منافع مشترک تصریح شده است. هرچند در قانون تجارت فرانسه و آیین‌نامه جامعه اروپا، ارتباط موضوع گروه با فعالیت اعضا ضرورت دارد و موضوع گروه باید نسبت به فعالیت اعضا جنبه کمکی داشته باشد، اما چنین الزامی در ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. وجود ندارد. به نظر می‌رسد هر نوع فعالیت اقتصادی و تجاری که مورد نظر اعضا باشد می‌تواند موضوع گروه قرار گیرد. همچنین موضوع گروه می‌تواند امور مدنی و غیرتجاری باشد و از طرفی نیز تصویب ماده ۱۰۷ ق.ب.پ. مؤیدی است بر این‌که شرکت مدنی نیز می‌تواند به فعالیت تجاری بپردازد و مشمول ماده ۲۲۰ قانون تجارت ۱۳۱۱ نشود. قرارداد گروه اقتصادی با منافع مشترک برای یک دوره محدود منعقد می‌شود و محدودیت نیز به این معنا

است که ابتدا و انتهای آن مشخص باشد، نه این‌که لزوماً از نظر زمانی محدود باشد. اعضای گروه اقتصادی که در قالب مشارکت مدنی تشکیل می‌شود، می‌توانند با رعایت مواد ۵۸۶ و ۵۸۹ قانون مدنی از گروه خارج شوند.

امکان انتساب وصف تاجر به خود گروه اقتصادی با منافع مشترک وجود ندارد، بلکه اعضای گروه ممکن است در اثر انجام موضوع تجاری گروه، تاجر محسوب شوند.

قرارداد گروه که نقش اساسنامه در شرکت‌های تجاری را ایفای کند و به‌عنوان قانون اعضا تلقی می‌شود، باید به صورت کتبی تنظیم شده، در مرجع ثبت شرکت‌ها ثبت شود. به رغم عدم تصریح قانونگذار، با توجه به قانون تجارت فرانسه و آیین‌نامه جامعه اروپا، قرارداد مزبور باید ثبت و اعلان شود. به نظر می‌رسد به جای مرجع ثبت شرکت‌ها باید اداره ثبت اسناد و املاک برای ثبت قرارداد گروه و اعلان آن پیش‌بینی می‌شد. ضمانت اجرای عدم ثبت گروه در مرجع ثبت شرکت‌ها، تعیین نشده و به نظر می‌رسد عدم ثبت قرارداد گروه سبب می‌شود که این گروه توسط اشخاص ثالث شناسایی نشود و در نتیجه مدیر گروه در برابر اشخاص ثالث اصیل تلقی گردیده، مسؤول اجرای تعهدات قرار گیرد.

۵. منابع

- [۱] حقانی، سعید، «گروه منفعت اقتصادی (ماهیت و ساختار)»، چ ۱، تهران، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۱.
- [۲] خزاعی، حسین و بدری اهری، رسول، «بررسی اجمالی مفهوم حقوقی «J.V.» در حقوق آمریکا و حقوق بین‌الملل»، مجله حقوقی بین‌المللی، ش ۱۳، ۱۳۶۹.
- [۳] اشمیتوف، کلایوام، «حقوق تجارت بین‌الملل»، ترجمه بهروز اخلاقی و سایرین، ج ۱، تهران، سمت، ۱۳۷۸.

- [۴] حکیمیان، علی محمد، «بررسی ماهیت و ساختار جوینت ونچر»، نشریه حوزه و دانشگاه، ش ۴۴، پاییز ۱۳۸۴.
- [۵] شاپیرا، ژان، «حقوق بین‌الملل بازرگانی»، ترجمه دکتر ربیعا اسکینی، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی، ۱۳۷۱.
- [6] Byron f. Egan "Challenges in Joint Venture Formation" 201 sponsored by the University of Texas School of Law and the Corporate Counsel Section of the State Bar of Texas, P. 1؛ Hewitt , Ian; Joint Ventures, Sweet & Maxwell, 2nd Edition 2001, London.
- [7] International Joint Ventures Handbook ،Baker & McKenzie، 2006.
- [۸] قهرمانی، نصرالله، «ماهیت حقوقی Joint venture و مقایسه آن با نهادهای مشابه»، مجله کانون وکلای، ش ۱۹۰، پاییز ۱۳۸۴.
- [۹] عیسائی تفرشی، محمد، «مباحثی تحلیلی از حقوق شرکت‌های تجاری»، ج ۱، تهران، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۸.
- [۱۰] ستوده تهرانی، حسن، «حقوق تجارت»، ج ۲، چ ۱۶، تهران، دادگستر، ۱۳۸۸.
- [۱۱] کاتوزیان، ناصر، «حقوق مدنی، مشارکت‌ها - صلح»، چ ۷، تهران، گنج دانش، ۱۳۸۶.
- [۱۲] عیسائی تفرشی، محمد، «مفهوم و قلمرو ماده ۲۲۰ قانون تجارت ۱۳۱۱»، فصلنامه علوم انسانی مدرس، ش ۱۴، بهار ۱۳۷۹.
- [۱۳] حلی، محقق، نجم الدین، جعفر بن حسن، «المختصر النافع فی فقه الإمامیه»، ج ۱، قم، مؤسسه المطبوعات الدینیّه، ۱۴۱۸ هـ.ق.
- [۱۴] بغدادی، مفید، محمد بن محمد بن نعمان عکبری، «المقنعه (للشیخ المفید)»، قم، کنگره جهانی هزاره شیخ مفید، ۱۴۱۳ هـ.ق.
- [۱۵] طوسی، ابو جعفر، محمد بن حسن، «النهایه فی مجرد الفقه و الفتاوی»، دار الکتاب العربی، بیروت، ۱۴۰۰ هـ.ق.

- [۱۶] حلی، علامه، حسن بن یوسف بن مطهر اسدی، «تذکره الفقهاء»، ج ۲، قم، مؤسسه آل‌ال‌بیت، ۱۴۱۴ هـ.ق.
- [۱۷] حلی، علامه، حسن بن یوسف بن مطهر اسدی، «مختلف الشیعه فی احکام الشریعه»، ج ۶، قم، دفتر انتشارات اسلامی، قم، ۱۴۱۳ هـ.ق.
- [۱۸] عاملی، شهید ثانی، زین‌الدین بن علی، «مسالك الأفهام إلى تنقیح شرائع الإسلام»، ج ۴، قم، مؤسسه المعارف الإسلامیه، ۱۴۱۳ هـ.ق.
- [۱۹] عاملی، کرکی، محقق ثانی، علی بن حسین، «جامع المقاصد فی شرح القواعد»، ج ۸، قم، مؤسسه آل‌ال‌بیت، ۱۴۱۴ هـ.ق.
- [۲۰] سبزواری، محقق، محمد باقر بن محمد مؤمن، «کفایه الأحکام»، ج ۱، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۲۳ هـ.ق.
- [۲۱] کاشانی، فیض، محمد محسن بن شاه مرتضی، «مفاتیح الشرائع»، ج ۳، قم، انتشارات کتابخانه آیه الله مرعشی، ۱۴۱۵ هـ.ق.
- [۲۲] حلی، ابن ادریس، محمد بن منصور بن احمد، «السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی»، ج ۲، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۰ هـ.ق.
- [۲۳] حلبی، ابن زهره، حمزه بن علی حسینی، «غنیة النزوع إلى علمی الأصول و الفروع»، قم، مؤسسه امام صادق (ع)، ۱۴۱۷ هـ.ق.
- [۲۴] حلبی، ابوالصلاح، تقی‌الدین بن نجم‌الدین، «الکافی فی الفقه»، اصفهان، کتابخانه عمومی امام امیرالمؤمنین (ع)، ۱۴۰۳ هـ.ق.
- [۲۵] عاملی، سید جواد بن محمد حسینی، «مفتاح الکرامه فی شرح قواعد العلامه»، ج ۲۰، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۹ هـ.ق.
- [۲۶] اسکینی، ربیعاً، «حقوق تجارت: شرکت‌های تجاری»، ج ۱، چ ۹، تهران، سمت، ۱۳۸۴.
- [۲۷] کاشانی، «سید محمود، حقوق مدنی (قراردادهای ویژه)»، تهران، میزان، ۱۳۸۸.